

SMJERNICE

**ZA UNAPRJEĐENJE PROGRAMA
I USLUGA ZA DJECU S TEŠKOĆAMA
U RAZVOJU U BPK GORAŽDE**

Smjernice za unaprjeđenje programa i usluga za djecu s teškoćama u razvoju u BPK Goražde

Izdavač:

Udruženje "Društvo ujedinenih građanskih akcija"

Dizajn i DTP:

Jordan Studio, Sarajevo

Godina izdanja:

2022. godina

Ova publikacija je izrađena u okviru projekta Stvaranje povoljnijeg okruženja za civilno društvo – EMBRACE, koji finansira Vlada Kraljevine Norveške, a implementira Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) u BiH. Sadržaj ove publikacije, kao i nalazi prikazani u njoj, isključiva su odgovornost Udruženja „DUGA“ i ni na koji način ne odražava stavove Vlade Kraljevine Norveške, niti Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP).

Radna grupa

Radna grupa koja je radila na izradi Smjernica:

Biljana Begović

Ministrica

*Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport
Bosansko-podrinjskog kantona Goražde*

Amir Duhović

Šef Odsjeka za pravne i opće poslove

*Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport
Bosansko-podrinjskog kantona Goražde*

Admir Kurtović

Direktor

Pedagoški zavod Bosansko-podrinjskog kantona Goražde

Emina Hadžić

Stručna savjetnica za oblast obrazovanja

Pedagoški zavod Bosansko-podrinjskog kantona Goražde

Samira Drakovac

Šefica Službe za opću upravu

Grad Goražde

Emina Selimović

Direktorica

JU za predškolski odgoj i obrazovanje Goražde

Jasmina Djana

Direktorica

Osnovna škola „Fahrudin Fahro Baščelija“ Goražde

Nermin Papračanin

Logoped

JU Dom zdravlja „Dr. Isak Samokovlija“ Goražde

Merima Jašarević

Predsjednica

Udruženje „Buđenje“

Alma Kudra

Koordinatorica projekta

Udruženje „DUGA“

Anka Izetbegović

Izvršna direktorica

Udruženje „DUGA“

Sadržaj

Uvod	6
Dijete kao nosilac prava	6
Inkluzivno obrazovanje	9
Zakonski okvir	11
Analiza usluga i resursa za djecu i mlade s teškoćama u razvoju	14
Smjernice i preporuke	00
Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde/Pedagoški zavod	16
Osnovna i srednja škola	17
Ministarstvo za socijalnu politiku, zdravstvo, raseljena lica i izbjeglice Bosansko-podrinjskog kantona Goražde	17
Dom zdravlja	18
Centar za socijalni rad	18
Grad Goražde	18
Predškolska ustanova	19
Udruženja roditelja djece s teškoćama u razvoju/invaliditetom	19
Mapa	20

Uvod

Dijete kao nosilac prava

Među brojnim dokumentima o ljudskim pravima, UN Konvencija o pravima djeteta ima poseban značaj. Značaj Konvencije ogleda se u činjenici da prvi put uvodi dijete kao subjekta i nosioca prava. Ono što je čini posebnom jeste i činjenica da prepoznaje sve kategorije ljudskih prava – građanska, politička, ekonomska, socijalna, kulturna, a države članice obavezuje na poštivanje njenih odredbi u odnosu na svu djecu - uključujući djecu s invaliditetom, u svim fazama njihovog razvoja i na svim mjestima na kojima se djeca nađu na putu njihovog odrastanja. UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom ne uspostavlja nova prava, nego razrađuje šta postojeća ljudska prava znače za osobe s invaliditetom i pojašnjava obaveze države za zaštitu, poštivanje i promociju tih prava.

Država koja je ratificirala Konvenciju ima obavezu da, pored uklanjanja prepreka koje dovode u pitanje ostvarivanje prava osoba/djece s invaliditetom, osigura podršku kojom se izjednačavaju njihove mogućnosti za ravnopravno učestvovanje u društvu. Za pristup djeci s invaliditetom koji se zasniva na ljudskim pravima, izuzetno je važno omogućiti stalnu komunikaciju i koordinaciju različitih

subjekata koji su nadležni za osiguravanje svih oblika poštivanja i zaštite ljudskih prava, osiguravajući tako pod istim uvjetima maksimalnu korist za svako dijete. Na taj način ove dvije konvencije, koje se međusobno upotpunjuju, čine potreban okvir kojim se osigurava ostvarivanje svih prava za svu djecu, a posebno jednak pristup u ostvarivanju prava na inkluzivno obrazovanje djece s invaliditetom. Obje konvencije istovremeno, priznajući prava djeteta, obavezuju države članice na njihovo poštivanje, osiguranje potrebne zaštite u njihovom ostvarivanju i poduzimanje svih potrebnih mjera – zakonodavnih, administrativnih, obrazovnih, te socijalnih, u cilju ispunjavanja obaveza utvrđenih prihvatanjem i ratificiranjem obje konvencije.

Pravo na obrazovanje se naglašava otkad je napisan prvi instrument koji se bavi ljudskim pravima u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima u članu 26, a kasnije se obrazlaže i u Međunarodnom sporazumu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR, 1966). ICESCR ističe da svako ima pravo na obrazovanje usmjereno ka potpunom razvoju ličnosti, osjećaju dostojanstva, te poštivanju ljudskih prava i osnovnih sloboda. Pravo na obrazovanje bi trebalo svim ljudima omogućiti efektivno učešće u slobodnom društvu, promovirati razumijevanje, toleranciju i prijateljstvo, te pomoći u održavanju mira. Obrazovanje se smatra kulturnim pravom, ali se također

odnosi i na mnoga druga ljudska prava, jer uživanje i ostvarenje drugih prava zavisi od obrazovanja. Obrazovanje stvara prilike i omogućava ljudima da uživaju prava koja su im data rođenjem. Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava (CESCR) dalje objašnjava pravo na obrazovanje u Općem komentaru br. 5. o osobama s invaliditetom i br. 13. o obrazovanju, gdje definira da obrazovanje na svim nivoima treba biti dostupno, pristupačno, prihvatljivo i prilagodljivo. Dostupnost se odnosi na stvaranje i održavanje funkcionalnih obrazovnih sadržaja, što uključuje sve materijale i resurse koji su potrebni za obrazovanje. Ovo podrazumijeva nediskriminirajuće obrazovanje koje je fizički i ekonomski pristupačno za sve. Prihvatljivost obrazovanja se odnosi na formu, sadržaj, kurikulum i suštinu obrazovanja. Svi ovi segmenti trebaju biti prihvatljivi kako bi svi učenici dobili kvalitetno obrazovanje. Na kraju, obrazovanje treba održavati prilagodljivost kako bi se usklađivalo sa promjenama i različitim potrebama učenika. Obrazovanje nije koncept u kojem "jedna veličina odgovara svima", ono se mora prilagoditi potrebama učenika, a ne obrnuto.

Obje Konvencije zastupaju principe jednakosti i nediskriminacije djece s invaliditetom u obrazovanju, koji su osnova za aktivno učestvovanje djece u društvu. Države potpisnice ovih konvencija, kao što je i naša zemlja, dužne su omogućiti pravo na obrazovanje bez diskriminacije, jer

je to ključno za realizaciju ostalih ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Ova dužnost nalaže da države poduzmu pozitivne mjere kako bi omogućile svim svojim građanima, uključujući i osobe s invaliditetom, da uživaju pravo na obrazovanje.

Inkluzivno obrazovanje

Inkluzivno obrazovanje je tekovina dugogodišnjeg iskustva i transformacije obrazovanja djece i mladih s invaliditetom. Ono podrazumijeva uključivanje djece i mladih s invaliditetom u redovne škole i najbliže mjestu stanovanja, gdje svi učenici dobivaju kvalitetno obrazovanje prilagođeno njihovim individualnim sposobnostima. Ono što inkluzivno obrazovanje čini najboljom opcijom obrazovanja za sve, jeste razvoj akademskih i socijalnih vještina kod svih učenika. "Opći komentar člana 24. se odnosi na sve osobe, uključujući i one s invaliditetom, odnosno one koje imaju dugotrajna fizička, mentalna, intelektualna ili senzorna oštećenja, a koje u interakciji sa različitim preprekama iz okoline mogu biti spriječene u potpunom i uspješnom učešću u društvu na ravnopravnim osnovama sa drugima. Pomak u razmišljanju je u drugom dijelu rečenice: komentar se ne odnosi samo na školu za sve, nego i na potpuno učešće svih u obrazovnom sistemu. Iako je fokus na učenicima s invaliditetom, važno je

zapamtiti da se komentar odnosi na sve osobe, što je mnogo šire nego samo na one s invaliditetom."¹

Da bi obrazovni sistem bio inkluzivan, moraju se mijenjati i prilagođavati uvjerenja, posvećenost i resursi, kako bi bilo omogućeno kvalitetno obrazovanje svih učenika u nediskriminatornom okruženju koje garantira jednakost i pravednost od predškolskog do visokog obrazovanja, uključujući i obrazovanje odraslih u svim oblicima. Svi obavezujući zakonski i podzakonski akti, kao što su strategije, akcioni planovi, pravilnici, i standardi, trebaju biti usklađeni sa temeljnim opredjeljenjem o implementaciji inkluzivnog obrazovanja. Kvalitetno inkluzivno obrazovanje je, mada mali, ipak najvažniji dio puno šireg koncepta inkluzije i inkluzivnog društva u kojem su svi građani jednako vrijedni i imaju mogućnost da u njemu učestvuju, bez obzira na svoje karakteristike. Prema UNESCO (1994) izjavi iz Salamanke: "Redovne škole inkluzivnog karaktera su najuspješniji način borbe protiv diskriminatornih stavova, stvaranja dobrodošlice u okruženju, izgradnje inkluzivnog društva i postizanja obrazovanja za sve; štaviše, u njima se može školovati većina djece, te se unaprijediti efikasnost i finansijska opravdanost kompletnog obrazovnog sistema."²

¹ Paula Hunt, Stvaranje inkluzivnijeg obrazovnog sistema.

² Preuzeto iz "Indikatori za praćenje implementacije inkluzivnog obrazovanja u skladu sa članom 24 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom", MyRight - Empowers people with disabilities i Udruženje "DUGA" Društvo ujedinjenih građanskih akcija.

Zakonski okvir

- *Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Bosansko-podrinjskog kantona Goražde ("Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde" br. 15/09 i 7/14)*

Član 12:

Djeca sa posebnim potrebama, u skladu sa članom 6. ovog Zakona uključuju se u predškolske ustanove prema programima koji su prilagođeni njihovim individualnim potrebama.

Za svako dijete stručni tim izradit će individualni program prilagođen njegovim mogućnostima i sposobnostima.

Za djecu sa posebnim potrebama pripremaju se i provode programi za integraciju.

Za nadarenu djecu također se sačinjavaju individualni programi.

Član 30:

U slučajevima kada se za djecu predškolskog uzrasta sa posebnim potrebama ne može organizirati odgojno-obrazovni rad u redovnoj predškolskoj ustanovi, taj rad može se djelimično ili u potpunosti obavljati u posebnim predškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama.

- *Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde" br. 5/16 i 09/20)*

Član 25:

(1) U redovnoj osnovnoj školi realizuje se nastavni plan i program za učenike normalnog psihičkog i tjelesnog razvoja i posebno dodatni program za nadarene učenike, nastavni plan i program za odrasle, kao i nastavni plan i program za djecu i mlade sa posebnim obrazovnim potrebama.

(3) Djeca i mladi sa posebnim obrazovnim potrebama stižu obrazovanje u redovnim školama prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama. Individualizirani program, prilagođen njihovim mogućnostima i sposobnostima, izradiće se za svakog učenika uz obavezno određivanje defektološkog i logopedskog statusa.

(4) Zadovoljavanje posebnih obrazovnih potreba odgovornost je redovnog osoblja škole. Škola može dodatno zaposliti nastavnike i asistente za djecu sa posebnim potrebama, da pomognu u ovakvom radu.

Član 48:

Obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama je od prioritarnog javnog interesa i sastavni je dio jedinstvenog obrazovnog sistema.

Osnovni cilj obrazovanja djece sa posebnim obrazovnim potrebama je da se svim učenicima daju iste mogućnosti učešća i uživanja koristi od obrazovanja i učešća u društvu, na način koji se zasniva na principu najboljeg interesa djeteta.

Obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama odvija se u redovnim školama, na osnovu principa integrisanog i inkluzivnog obrazovanja, što znači da svi učenici, uključujući i učenike sa posebnim obrazovnim potrebama, imaju pravo da budu u redovnom razredu.

- *Zakon o srednjem obrazovanju i odgoju ("Službene novine Bosansko – podrinjskog kantona Goražde" broj: 10/11, 05/16 i 09/20)*

Član 68:

(1) Djeca i mladi sa poteškoćama u razvoju stiču obrazovanje u redovnim školama i prema programima prilagođenim njihovim mogućnostima i sposobnostima.

(2) U slučajevima kad je nemoguće pružiti odgovarajuće obrazovanje u redovnim školama, djeca i mladi sa ozbiljnim smetnjama i poteškoćama u razvoju mogu se, djelimično ili u cjelini, obrazovati u ustanovama namijenjenim za obrazovanje i odgoj lica sa poteškoćama u fizičkom i psihičkom razvoju.

(3) Obrazovanje djece i mladih sa poteškoćama u razvoju je od prioritarnog javnog interesa i sastavni je dio jedinstvenog obrazovnog sistema.

Zakoni na sva tri nivoa obrazovanja eksplicitno navode i finansijske obaveze osnivača po ovom pitanju.

Analiza usluga i resursa za djecu i mlade s teškoćama u razvoju

Radna grupa za izradu mape saradnje za djecu i mlade s teškoćama u razvoju u Bosansko-podrinjskom Kantonu Goražde uradila je kratku analizu usluga i resursa za djecu i mlade s teškoćama u razvoju i identificirala sljedeće barijere u implementaciji kvalitetnih servisa podrške za djecu i mlade s teškoćama u razvoju na lokalnom nivou:

- neusklađenost sistema procjene i praćenja djeteta u skladu sa socijalnim modelom procjene prema Međunarodnoj klasifikaciji funkcioniranja, invaliditeta i zdravlja (MKF, Svjetska zdravstvene organizacije, 2001, 2008);
- nedovoljna sistemska stručna podrška za djecu i porodice;
- nedostatak ljudskih i materijalnih resursa za:
 - definiranje politika i praksi
 - implementaciju inkluzije u obrazovanju na nivou donosioca odluka;
- nedostatak nastavnog kadra - od predškolskog obrazovanja do srednjoškolskog obrazovanja;

- nedostatak stručnih saradnika za rad s djecom i pružaoca usluga u sektorima zdravstva i socijalne zaštite;
- neusklađenost zakona i podzakonskih akata u odgoju i obrazovanju s međunarodnim konvencijama koje je ratificirala Bosna i Hercegovina;
- nepostojanje centra za rani rast i razvoj i jasne mape puta za djecu s teškoćama u razvoju i porodice;
- nepostojanje jasnih smjernica za rad s porodicama djece i mladih s teškoćama u razvoju u javnim institucijama,
- nedovoljna opremljenost odgojno-obrazovnih ustanova didaktičkim i tehničkim alatima i resursima za rad s djecom s teškoćama u razvoju;
- nedovoljno razvijeni programi obuke za nastavno osoblje i asistente u inkluzivnom sistemu odgoja i obrazovanja;
- nedovoljna informiranost roditelja djece s teškoćama u razvoju u zagovaračkim aktivnostima i razvoju servisa podrške porodicama djece s teškoćama u razvoju.

Smjernice i preporuke

Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde/Pedagoški zavod

- ✓ uskladiti zakonske i podzakonske alate s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom i Indikatorima za praćenje implementacije inkluzivnog obrazovanja u skladu s članom 24. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom (2018-2020);
- ✓ izraditi plan akcije za Indikatore za praćenje implementacije inkluzivnog obrazovanja u skladu s članom 24. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom za period od 5 godina;
- ✓ izraditi katalog obuke u skladu s Andragoškim standardima za nastavnike, stručne saradnike i asistente u nastavi s fokusom na odgoj i obrazovanje djece s teškoćama u razvoju/invaliditetom u sistemu redovnog odgoja i obrazovanja;
- ✓ organizirati program obuke za nastavno osoblje i stručne saradnike u odgojno-obrazovnoj inkluziji;
- ✓ izraditi plan angažiranja edukatora-rehabilitatora, logopeda i psihologa u osnovnim i srednjim školama;
- ✓ osigurati kontinuiranu saradnju javnih odgojno-obrazovnih ustanova s pružateljima usluga iz predškolskog odgoja i obrazovanja, Grada Goražda, sektora zdravstva, socijalne zaštite, nevladinog i privatnog sektora;

- ✓ uspostaviti mehanizam procjene i praćenja djeteta s teškoćama u razvoju u skladu sa socijalnim modelom procjene (MKF).

Osnova i srednja škola

- ✓ osigurati pedagoški karton i portfolij učenika u kojem su jasno definirane potrebe učenika;
- ✓ osigurati pružanje stručne podrške djeci i porodicama u skladu s utvrđenim potrebama i planom saradnje s djetetom i porodicom;
- ✓ osigurati kontinuiranu saradnju s predškolskim ustanovama, ustanovama zdravstva i socijalne zaštite te udruženjima roditelja i stručnim udruženjima;
- ✓ osigurati individualizirani pristup i individualizirani plan i program u skladu s potrebama učenika;
- ✓ osigurati opremanje škole;
- ✓ osigurati izmjenu akata na nivou škola.

Ministarstvo za socijalnu politiku, zdravstvo, raseljena lica i izbjeglice Bosansko-podrinjskog kantona Goražde

- ✓ uspostaviti sistem rane intervencije za djecu s teškoćama u razvoju s preciznim planiranjem ljudskih i tehničkih resursa te izraditi individualni plan podrške za dijete i porodicu;
- ✓ osigurati kontinuiranu saradnju javnih ustanova socijalne i zdravstvene zaštite s pružateljima usluga iz predškolskog odgoja i obrazovanja, Grada Goražda,

javnih ustanova iz sektora obrazovanja (osnovne i srednje škole) nevladinog i privatnog sektora.

Dom zdravlja

- ✓ uspostaviti mehanizam procjene i praćenja djeteta s teškoćama u razvoju u skladu sa socijalnim modelom procjene (MKF);
- ✓ osigurati otvaranje "mape" procjene potrebe za podrškom djetetu s teškoćama u razvoju;
- ✓ osigurati adekvatne stručne usluge s ciljem pružanja usluga rane intervencije, ranog rasta i razvoja djeteta;
- ✓ osigurati kontinuiranu saradnju s predškolskim ustanovama, ustanovama obrazovanja i socijalne zaštite te udruženjima roditelja i stručnim udruženjima.

Centar za socijalni rad

- ✓ uspostaviti mehanizam procjene i praćenja djeteta s teškoćama u razvoju u skladu sa socijalnim modelom procjene (MKF);
- ✓ osigurati kontinuiranu saradnju s predškolskim ustanovama, ustanovama obrazovanja i socijalne zaštite te udruženjima roditelja i stručnim udruženjima.

Grad Goražde

- ✓ osigurati potrebne resurse i podršku za proces ranog učenja djece s teškoćama u razvoju koja su uključena u sistem predškolskog odgoja i obrazovanja;

- ✓ osigurati kontinuiranu saradnju gradskih javnih ustanova s pružateljima usluga iz sektora obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, nevladinog i privatnog sektora.

Predškolska ustanova

- ✓ uspostaviti mehanizam procjene i praćenja djeteta s teškoćama u razvoju u skladu sa socijalnim modelom procjene (MKF);
- ✓ angažirati stručnjake za rad s djecom s teškoćama u razvoju;
- ✓ planirati kontinuirane edukacije odgajatelja i stručnih saradnika za rad s djecom s teškoćama u razvoju;
- ✓ osigurati blagovremeno provođenje mjera u skladu s utvrđenim potrebama za podrškom djetetu i porodici;
- ✓ osigurati kontinuiranu saradnju s osnovnim školama u cilju kvalitetne tranzicije djeteta s teškoćama u razvoju te institucijama zdravstvenog i socijalnog sektora, udruženjima roditelja djece s teškoćama u razvoju i stručnim udruženjima.

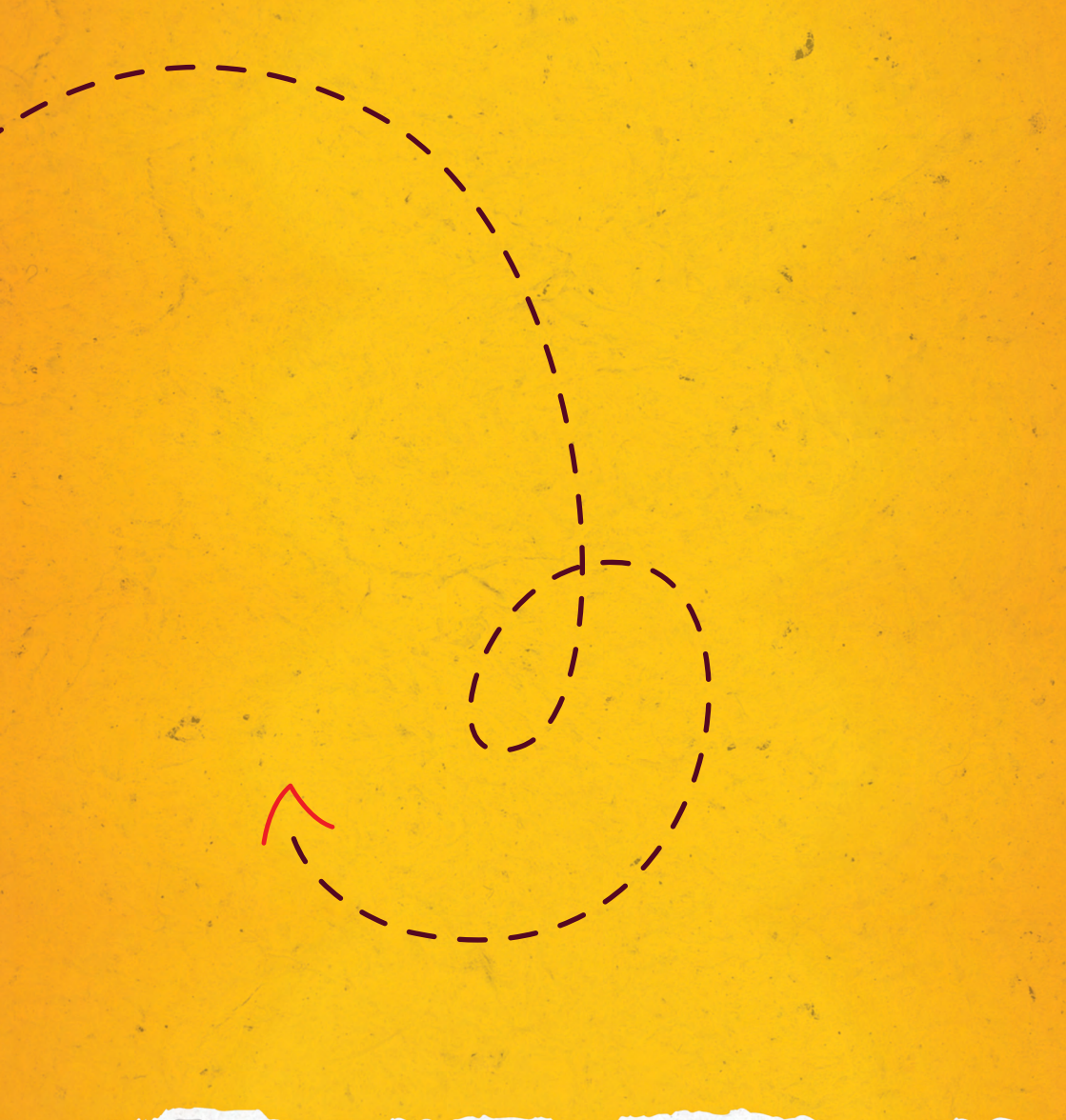
Udruženja roditelja djece s teškoćama u razvoju/invaliditetom

- ✓ osigurati kontinuiranu saradnju s ustanovama obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite radi kvalitetne procjene i praćenja djece te te individualnog planiranja servisa podrške u zajednici;

- ✓ osigurati kontinuiran rad s porodicama djece s teškoćama u razvoju kroz aktivnosti udruženja;
- ✓ napraviti plan zagovaranja za ostvarivanje prava djece i mladih s teškoćama u razvoju/invaliditetom u cilju zadovoljavanja njihovih potreba u oblasti odgoja i obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite, samostalnog življenja i zapošljavanja;
- ✓ zagovarati za uspostavljanje mehanizma procjene i praćenja djeteta s teškoćama u razvoju u skladu sa socijalnim modelom procjene (MKF).

Mapa

Stvaranje povoljnijeg okruženja za civilno društvo – EMBRACE,
finansira Vlada Kraljevine Norveške, a implementira Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP).

Norwegian Embassy
Sarajevo

